

בס"ד. אחרון של פסח, ה'תשכ"א

(הנחה בלתי מוגה)

כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות¹, דהפירוש הפשוט הוא² שאותם הניסים שהיו ביצי"מ יהיו גם לעתיד. וכיון שבענין הניסים שהיו ביצי"מ יש כמה מדריגות חלוקות, עד להנס דקריעת ים סוף שהוא פלא היותר גדול [שלכן מביא רבינו הזקן בשער היחוד והאמונה³ דוגמא לענין נס ופלא מהענין דקרי"ס דוקא, וכן מצינו בדברי רז"ל כשמזכירים איזה דבר פלא שהלשון בזה הוא קשה כקריעת ים סוף⁴], לכן גם נס זה יהי' לעתיד, וכמ"ש⁵ והחרים ה' את לשון ים מצרים גו' והניף ידו על הנהר גו'. ובילקוט פרשת בשלח⁶ איתא, כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, אראנו מה שלא הראתי לאבות, שהרי נסים ונפלאות שאני עתיד לעשות עם הבנים יותר מהפלא ונפלאות מה שעשיתי עם אבות, וכן הוא אומר⁷ לעושה נפלאות גדולות לבדו. וזהו גם מ"ש כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, כימי דייקא, בכ"ף הדמיון, לפי שהניסים והנפלאות דלעתיד יהיו גדולים יותר מהניסים שנעשו לאבות ביצי"מ, וזהו כימי צאתך מארץ מצרים, שהנסים שביצי"מ הם רק כמו כ"ף הדמיון לגבי הנפלאות שיהיו לעתיד, שהם הנפלאות שעליהם נאמר לעושה נפלאות גדולות לבדו. וצריך להבין⁸, דלכאורה הם ב' פירושים הפכים, דלפירוש הפשוט יהיו הניסים דלעתיד כמו הניסים שביצי"מ, ולפירוש הילקוט יהיו גדולים יותר, ואיך יתווכו ב' הפירושים. וגם צריך להבין בפירוש השני עצמו, מהו אומרו כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, דמאחר שהניסים דלעתיד יהיו גדולים יותר, למה צריך להביא דוגמא עליהם מהניסים דיצי"מ, ולכאורה הי' צריך לומר שלעתיד יהיו נפלאות, ולא להביא דוגמא על זה מהניסים דיצי"מ, מאחר שאינם שוים כלל.

(6) רמז רנ. הובא באוה"ת (יהל אור)
לתהלים ע' קנר. וראה גם ד"ה כימי צאתך
דאחש"פ תשל"ח ס"ב (תו"מ סה"מ ניסן ע'
קצו).
(7) תהלים קלו, ד.
(8) ראה גם ד"ה כימי צאתך שבהערה 6.
וראה גם סידור (עם דא"ח) רצא, א ואילך.

(1) מיכה ז, טו.
(2) ראה מפרשים עה"פ.
(3) פ"ב (עז, ב).
(4) פסחים קיח, א. סוטה ב, א. וש"נ. זהר קצו).
(5) ח"ב קע, א.
(6) ישעי' יא, טו.

(ב) **ויובן** זה בהקדים תחילה כללות ענין קרי"ס. דהנה⁹ אמרו רז"ל¹⁰ שקרי"ס הי' בזכותו של יעקב, שנאמר¹¹ כי במקלי עברתי את הירדן. וצריך להבין, הרי קרי"ס הי' ע"י משה, כמ"ש¹² נטה את ירך על הים, וכמ"ש¹³ בוקע ים לפני משה, וכן מובן בדברי רז"ל¹⁴ בענין השקו"ט דשרו של ים עם משה, מי גדול ממי, שמכל זה מובן שקרי"ס הי' ע"י משה, ולא ע"י יעקב. והנה, בענין מטה משה שעל ידו נבקע הים יש ג"כ ב' דעות, דעה א', שהמטה שהי' ביד יעקב אבינו (שנאמר כי במקלי עברתי) הוא המטה שהי' ביד יהודה, והוא הי' ביד משה, ביד אהרן וביד דוד, והוא הי' ביד כל מלך ומלך עד שחרב ביהמ"ק, וכן עתיד אותו המטה לימסר ביד מלך המשיח¹⁵. ודעה ב', שמטה משה הי' מעץ הדעת טוב ורע, ומצד הרע גרם שחטא בסלע, כמ"ש¹⁶ ויך את הסלע, וכשחזר בתשובה כו' נמסר לו מטה אחר מעץ החיים¹⁷. ונמצא שישנם כמה מקלות, מקל דיעקב, מטה דמשה, ולמעלה מזה הוא המטה דמשיח, שהו"ע מקל נועם¹⁸.

(ג) **וביאור** הענין שקרי"ס הי' בזכותו של יעקב, דהנה, ענין קרי"ס הוא חיבור ים ויבשה, חיבור עלמא דאתכסיא ועלמא דאתגליא, ויש בזה ב' דיעות¹⁹, שיטת הזהר²⁰ ושיטת האריז"ל²¹, אם הי' בדרך העלאה, שעדאת"ג נתעלה לבחי' עדאת"כ, או בדרך המשכה, שבחי' עדאת"כ נמשך לבחי' עדאת"ג, אבל לב' הדעות הרי זה ענין של חיבור ב' הפכים, וידוע שאי אפשר להיות חיבור ב' הפכים כי אם ע"י המשכת אור שלמעלה משניהם דוקא. וכיון שבקרי"ס הי' חיבור ים ויבשה (עדאת"כ ועדאת"ג) בכל המדריגות שבכל סדר ההשתלשלות, הרי מובן שבקרי"ס נמשך אור שלמעלה מב' הבחי' דעדאת"ג ועדאת"כ בכל המדריגות, שלכן פעל חיבור שניהם. וזהו שקרי"ס הי' בזכותו של יעקב, כי, יעקב הוא בריח התיכון המבריח מן הקצה אל הקצה²², שהו"ע קו האמצעי העולה

(9) בהבא לקמן — ראה המשך והחרים תרל"א (סה"מ תרל"א ח"א ע' רפה ואילך. ע' רפו ואילך. ע' רצו ואילך). המשך וככה תרל"ז פרק קטז-קכ. קכ"ד-קכ"ט (סה"מ תרל"ז ח"ב ע' תרעו ואילך. ע' תשו ואילך).

(10) ב"ר פע"ו, ה. וראה שמו"ר פכ"א, ח.

(11) וישלח לב, יא.

(12) בשלח יד, כו.

(13) בתפלת ערבית.

(14) שמו"ר פכ"א, ו.

(15) ילקוט שמעוני חוקת רמז תשסג.

הובא בילקוט חדש ערך יעקב סי' קפד.

(16) חוקת כ, יא.

(17) רע"מ בזהר ח"ב קטו, א. הובא בילקוט חדש ערך משה סי' עג.

(18) ראה זכר"י יא, ז.

(19) ראה סידור (עם דא"ח) שער חג המצות רפט, ד ואילך. מאמרי אדמו"ר האמצעי ויקרא ע' ריב. ע' רכב. המשך והחרים תרל"א (סה"מ תרל"א ח"א ע' רס).

(20) ח"ב מח, ב.

(21) פרי עץ חיים שער חג המצות פ"ח.

(22) תרומה כו, כח. ויקהל לו, לג. זהו ח"ב קעה, ריש ע"ב.

עד פנימיות הכתר, וכידוע שקו האמצעי הוא בחי' שלום, ושלום הוא כלי המחזיק ברכתו של הקב"ה²³, עד לבחי' פנימיות הכתר. ועיקר ענין קו האמצעי דיעקב הוא בהמקל דיעקב, מקל לבנה לח ולוז וערמון²⁴, לבנה הוא בחי' החסדים, לוז וערמון מראהן אדום, והאדמימות הוא בחי' הגבורות, ויפצל בהן פצלות לבנות²⁴ הו"ע הנטי' לחסדים כידוע²⁵. ולכן קרי"ס שהו"ע חיבור ב' ההפכים דעדאת"ג ועדאת"כ בכל המדריגות בהשתלשלות, ע"י המשכת אור שלמעלה מהם, הנה המשכה זו היא בזכותו של יעקב דוקא, וע"י המקל דיעקב דוקא.

אמנם באמת אין זה מספיק עדיין, אלא הוצרך להיות בקיעת הים ע"י משה דוקא. ויובן זה ע"פ מאמר המדרש²⁶ (הובא בתחילת המשך באתי לגני²⁷) דעיקר שכינה בתחתונים היתה, וע"י החטאים סילקו השכינה מלמטה למעלה עד רקיע הז', ואח"כ עמדו שבעה צדיקים, עד שבא משה שהוא השביעי, וכל השביעין חביבין²⁸, והורידה למטה, והיינו, שע"י אברהם, האדם הגדול בענקים²⁹, היתה ההמשכה רק לרקיע הששי, וגם ההמשכה שע"י הצדיקים שלאחריו היא רק מרקיע לרקיע, שרקיע הוא בחי' אצילות (כמשי"ת להלן), וההמשכה לבי"ע עד לעוה"ז, שהוא העיקר, היתה ע"י משה דוקא. וטעם הדבר, לפי שהאבות בהיותם בבי"ע אינם כמו שהם באצילות, שזהו מ"ש³⁰ אברהם אברהם, ופסיק טעמא בינייהו³¹, וכידוע בענין מ"ש באברהם ואנכי עפר ואפר³², ולכן לא הי' אפשר להיות על ידם ההמשכה לבי"ע, כי אם ע"י משה דוקא, משה משה³³ ולא פסיק טעמא בינייהו³⁴, כי בהיותו למטה בבי"ע הי' באותה הבחינה כמו שהוא באצילות³⁵, שזהו"ע דמשנולד משה נתמלא כל הבית כולו אורה³⁶, לפי שגם למטה האיר בו אור האצילות, לכן על ידו דוקא נעשית ההמשכה מרקיע לארץ. ומזה מובן גם בענין קרי"ס, שבשביל זה לא מספיק בחי' יעקב, לפי שההמשכה שע"י יעקב היא רק באצילות, ובכדי שימשך השפע

23) סוף מסכת עוקצין.
 24) ויצא ל', לו.
 25) ראה זהר ח"א קסא, ב. אוה"ת ויצא
 רכא, ב. סה"מ תרל"ה ח"ב ע' תסו. תרע"ח
 ע' עו. תרצ"ט ע' 108.
 26) שהש"ר פ"ה, א.
 27) השי"ת (סה"מ השי"ת ע' 111).
 28) ויק"ר פכ"ט, יא.
 29) יהושע יד, טו ובפרש"י. ב"ר פי"ד, ו.
 30) וירא כב, יא.
 31) זהר ח"ג (אד"ר) קלח, א. קפז, ב.
 32) וירא יח, כז. ראה תו"א שם.
 33) שמות ג, ד.
 34) זהר ותו"א שם.
 35) ראה גם לקו"ת נצבים מט, ב.
 36) סוטה יב, א. שמו"ר פ"א, כ. פרש"י
 שמות ב, ב.
 במדב"ר פי"ג, ג.

לבי"ע הרי זה ע"י יוסף, בחי' יסוד. אמנם³⁷, ענינו של יוסף הוא למטה ממדריגת יעקב, שזהו שיוסף הי' בנו של יעקב (אלה תולדות יעקב יוסף³⁸), משא"כ משה שהוא למעלה מבחי' יעקב, וכידוע דיעקב מלבר ומשה מלגאו³⁹. ולכן הנה המשכת אצילות לבי"ע הוצרכה להיות ע"י משה דוקא. וכמו"כ הוא גם בענין קרי"ס כפי שהוא למעלה יותר, דהיינו חיבור ים ויבשה שבאצילות עצמו, שגם זה הוצרך להיות ע"י משה דוקא. והיינו, לפי שהאבות הם בחי' חג"ת דאצילות, והגם שחג"ת מקבלים מהבינה, מ"מ, המשכת הבינה לחג"ת היא ע"י הפסק, וכמ"ש⁴⁰ רקיע כעין הקרח הנורא, וכמו הפרסא שבין אצילות לבי"ע, ועד"ז גם באצילות יש פרסא המפסקת בין המוחין להמדות. ובכדי שיהי' חיבור המוחין ומדות הרי זה ע"י משה דוקא, שהוא בחי' הדעת, שעולה עד פנימיות הכתר. וכן הוא גם למעלה יותר, שהאבות הם בחי' חג"ת דעתיק, ומשה הוא בחי' דעת דעתיק, שהדעת כולל את כל הג"ר. וזהו ג"כ מה שבקיעת הים הי' בזכותו של יעקב, שזכותו של יעקב היא למעלה מבחי' יעקב עצמו, שהרי זכותו של האדם הוא למעלה מהאדם עצמו, וזהו"ע זכותו של יעקב, שהוא בחי' אחת עם משה.

ד) **והנה** כל זה בענין קריעת הים שביצי"מ, שכללות הענין דיצי"מ הי' מצד גילוי אור בדרך מלמעלה למטה, אבל המטה לא נודרך עדיין, שלכן הוצרך להיות כי ברח העם⁴¹ כידוע⁴². אמנם הגילוי דלעתיד יהי' בדרך מלמטה למעלה, והיינו שהמטה עצמו יודרך⁴³, והיינו ע"י עבודת התשובה, שזהו"ע ד' לשונות של גאולה דלעתיד, שהם ד' מדריגות בתשובה, כמשנת"ל⁴⁴. והענין בזה⁴⁵, דאיתא במדרש⁴⁶ על הפסוק⁴⁷

37) ראה גם המשך והחרים הנ"ל (סה"מ תרל"א שם ע' רפה).
 38) וישב לו, ב. וראה ביאורי הזהר פ' ויחי לאדמו"ר האמצעי (ל, סע"א), ולאדמו"ר הצ"צ (ח"א ע' קסט ואילך). אוה"ת ויחי שפו, א"ב. ועוד.
 39) ראה תיקוני זהר תיקון יג (כט, א).
 40) יחזקאל א, כב.
 41) בשלח יד, ה.
 42) ראה תניא ספלא"א (מ, ב). לקו"ת ויקרא ג, א.
 43) ראה גם לקו"ת פ' ראה כח, ב. המשך תער"ב ח"ב ע' תתקל ואילך. סה"מ תרח"ץ
 ס"ע קמח ואילך.
 44) ד"ה ועברתי בארץ מצרים (לעיל ע' 207 ואילך).
 45) בהבא לקמן — ראה ד"ה אלקים זנחתנו פר"ת (סה"מ פר"ת ע' עב ואילך. שם ע' עז ואילך) — שנת הששים להולדת כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע (וראה הערה 47).
 46) מדרש תהלים פ"ס, ג.
 47) תהלים ס, ג. ולהעיר, שע"פ המנהג לומר בכל יום הקאפיטל תהלים המתאים לשנות חייו (ראה סה"מ י"א ניסן ח"א ע' 1 ואילך. וש"נ) — הותחל בי"א ניסן שנה זו (תשכ"א) אמירת מזמור זה.

אלקים זנחתנו פרצתנו אנפת תשובכ לנו, אמר הקב"ה אני זנחתי אתכם ואתם זנחתם אותי, שנאמר⁴⁸ זנח ישראל, אמרו לו, אעפ"כ, חזור ושוב אלי, וכה"א⁴⁹ אודך הוי' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני, לכך נאמר תשובכ לנו. והיינו, שבנ"י אומרים להקב"ה: זנחתנו, עזבתנו, פרצתנו, מלשון פירצה, ר"ל כמו עיר שנפרצה חומתה אז באים לתוכה מכל רוח, כן באה המלחמה עלינו מכל צד, אנפת (מלשון אף וחמה) תשובכ לנו (ענין הנחה ושקט), הנה עד עתה כעסת עלינו (שענין הכעס הוא מצד היפך רצון העליון) ומעתה העמד אותנו בהשקט ומנוחה⁵⁰, ועי"ז יהי' אח"כ אודך הוי' כי אנפת בי, שהוא התיקון והתשובה על כל זה. ומזה מובן שהגאולה העתידה תהי' ע"י עבודת התשובה דוקא.

(ה) אך צריך להבין, שהרי גם בקרי"ס הי' ענין התשובה בדרך מלמטה למעלה, וכדאייתא במדרש⁵¹ שהיו ד' כתות בישראל, וכת אחת אמרה ניתנה ראש ונשובה מצרימה⁵², ואמרו חז"ל⁵³ שלא נקרע הים עד שבנ"י באו לתוכו עד חוטמן ואח"כ נעשה להם יבשה, ונמצא, שגם הענין דקרי"ס הי' ע"י עבודת המטה, שהרי מה שהלכו עד חוטמן ביים, הו"ע התשובה על מה שאמרו ניתנה ראש ונשובה מצרימה. ובזה יובן גם מה שאמרו רז"ל⁵⁴ שקרי"ס הי' בזכותו של יעקב שנאמר בו⁵⁵ ופרצת ימה וקדמה גו', דלכאורה אינו מובן מה שייך ופרצת גו' לקרי"ס. אך הענין הוא, דבקייעת הים היתה ע"י הרוח קדים⁵⁶, וכמשנת"ל שהענין דקרי"ס הי' ע"י המשכת פנימיות הכתר שלמעלה מהשתלשלות, והמשכה זו היא ע"י התשובה, שהתשובה ממשכת את קו האמצעי העולה עד פנימיות הכתר. וע"ד הידוע בענין סדר הקערה, שמרור הוא בקו האמצעי, לפי שהמרירות מעורר רחמים רבים⁵⁷. וזוהי השייכות דופרצת ימה וקדמה לקרי"ס, דופרצת הוא עבודת התשובה והתיקון על בחי' פרצתנו, ועי"ז נעשה ימה וקדמה, המשכת הרוח קדים. ונמצא שגם בקרי"ס הי' ענין התשובה.

(48) הושע ה, ג.	(53) שמו"ר פכ"א, י.
(49) ישעי' יב, א.	(54) שמו"ר שבהערה 10.
(50) מצו"צ ומצו"ד עה"פ.	(55) ויצא כח, יד.
(51) ירושלמי תענית פ"ב ה"ה. מכילתא	(56) בשלח יד, כא. וראה לקו"ת צו יד, ג
(ותיב"ע) בשלח יד, יג"ד. ילקוט שמעוני	ואילך.
(52) בשלח רמז רלג בתחילתו.	(57) לקו"ת שה"ש יד, סע"ד ואילך.
(53) שלח יד, ד.	

אך הענין הוא, שהבקיעה דלעתיד תהי' באופן נעלה יותר מקרי"ס, כיון שגם עבודת התשובה תהי' באופן נעלה יותר⁵⁸. והענין בזה⁵⁹, הדנה כללות עבודת התשובה, עם היותה בחילא יתיר⁶⁰ שלמעלה מהגבלה, מ"מ, גם בזה יש סדר והדרגה, שבתחילה צ"ל העבודה דתשובה תתאה, ואח"כ העבודה דתשובה עילאה, דתשו"ת היא העבודה בכחות פנימיים, ותשו"ע ענינה גילוי הכחות עצמיים, והרי גילוי כחות עצמיים הוא בדרך מתנה מלמעלה, אלא שמתנה זו נותנים לאחרי הקדמת העבודה בהכחות פנימיים דוקא. וכללות ענין התשובה צריכה לפעול גם בהכחות פנימיים עד גם בהגוף הגשמי. ואף שמצינו גם התשובה דראב"ד⁶¹ שגעה בבכי כו', שזהו מפני שהענין חדר בכחותיו הפנימיים עד שמילא את כל גדותיהם כו', שמצד זה נעשה הבכי כידוע, וידוע גם סיפור אדמו"ר הזקן⁶², שהי' מי שבא כו' והוליד כו', שעל זה איתא בתניא⁶³ שהוא מעוות שלא יכול לתקן⁶⁴, ואעפ"כ, כאשר הזכיר לו רבינו הזקן את התשובה דראב"ד, הרי זה פעל עליו שיעשה תשובה כל כך עד שהוציא את הניצוצות כו' מהנולד כו', הרי ענין זה הוא בדרך הוראת שעה⁶⁵, אבל בדרך כלל הסדר הוא שבתחילה צריך להיות תשו"ת ואח"כ מגיעים לתשו"ע. ומזה גופא מובן שאין זה אמיתית ענין התשובה, שהרי כללות מעלת הבעלי תשובה על הצדיקים, דמקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד בו⁶⁶, היא, לפי שעבודת הצדיקים היא בהגבלה, ועבודת התשובה היא בלי גבול, וכיון שגם בתשובה יש סדר והדרגה, הרי זה נכלל בכללות בענין עבודת הצדיקים. אך כל זה הוא בענין עבודת התשובה כמו שהוא עכשיו, וכמו שהי' בקרי"ס. אמנם משיח אתא לאתבא צדיקייא בתובתא⁶⁷, שאז יהי' אמיתית ענין התשובה בלי גבול. וטעם הדבר, לפי שהתשובה דלעתיד לא תהי' מצד המטה, בסדר והדרגה, אלא בדרך מלמעלה למטה,

עא ואילך. וראה מאמרי אדה"ז תקס"ב ח"א ס"ע לח ואילך. אוה"ת יוהכ"פ ריש ע' א'תקע. ועוד.
(63) ספ"ז.

(64) ע"פ קהלת א, טו. הגיגה ט, א.

(65) ראה תניא ספמ"ג.

(66) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד (מברכות לד, ב).

(67) לקו"ת דרושים לר"ה נח, ד. האזינו עה, סע"ב. שמע"צ צב, ב. שה"ש מה, א. נ, סע"ב.

(58) בזכרון אחדים: שבקריעת ים סוף הי' התיקון על פרצתנו, ולעתיד יהי' התיקון גם על אנפת, שזהו מ"ש אודך הוי' כי אנפת בי.
(59) בהבא לקמן — ראה סה"מ פרי"ת ע' פ ואילך.

(60) זהר ח"א קכט, ב.

(61) ע"ז יז, א.

(62) הובא בסה"מ פרי"ת שם (ע' פא). ומציין שם לשער התפלה ד"ה פדה בשלום פ"ט [שערי תשובה ח"א נד, ד]. וראה גם שערי תשובה ח"ב מג, ד. סה"מ תרנ"ב ס"ע

כלי הגבלות כלל, והיינו, דעם היות שעבודת התשובה ענינה מלמטה למעלה, מ"מ, ענין זה עצמו יהי' בדרך אתערותא דלעילא.

וזהו גם מ"ש אלקים זנחתנו גו' תשובכ לנו, תשובכ בשני ביי"תין. והענין בזה, דאיתא במדרש⁶⁸, אמרו בני קרח, עד מתי אתה אומר שובו בני ישראל שובכים⁶⁹, והן אומרים לך שוב אתה תחילה, שנאמר⁷⁰ שובה ה' עד מתי והנחם, ואתה אומר לא כן אלא ישראל תחלה (כמ"ש⁷¹ שובה ישראל), לא אתה תשוב לעצמך, ולא אנו נשוב לעצמנו, אלא שנינו כאחד, שנאמר⁷² שובנו אלקי ישענו. והיינו, שתהי' בחי' אתערותא דלעילא, אבל האתערותא דלעילא לא תהי' נרגשת, ואילו התשובה עצמה יהי' בדרך מלמטה למעלה, שבזה ישנם ב' המעלות. דהנה, יש מעלה בבחי' אתערותא דלעילא שהו"ע של אור בלתי מוגבל, ולא כמו בעבודה בדרך מלמטה למעלה, שיש בה הגבלה וסדר והדרגה, וכנ"ל בענין הסדר דתש"ת ואח"כ תש"ע. ויש מעלה גם בבחי' אתערותא דלתתא, שהמטה עצמו נזדכך. וב' ענינים אלו היו ביצי"מ ובקריעת ים סוף, דביצי"מ הי' הגילוי מלמעלה, שנגלה עליהם כו' בכבודו ובעצמו⁷³, אבל המטה לא נזדכך כלל, שלכן הוצרך להיות כי ברח העם (כנ"ל). ובקרי"ס הי' הגילוי מצד המטה, שהרי הי' זה לאחר שכימה ימים ספרו ספירת העומר, והלכו בים עד חוטמן, אבל עדיין הרי זה בסדר והדרגה כנ"ל. ולעתיד יהיו ב' המעלות.

ו) ובזה יש לבאר⁷⁴ מארז"ל⁷⁵ ר' אליעזר אומר אם ישראל עושין תשובה נגאלין, ואם לאו (ח"ו) אין נגאלין, אמר לי' ר' יהושע, אם אין עושין תשובה אין נגאלין, אלא הקב"ה מעמיד להם מלך קשה כהמן, וישראל עושין תשובה ומחזירין למוטב. תניא אידך, ר' אליעזר אומר אם ישראל עושין תשובה נגאלין כו', אמר לי' ר' יהושע, והלא כבר נאמר⁷⁶ חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו כו', לא בתשובה ומעשים טובים וכו'. ולכאורה, מאחר דס"ל לר' יהושע שלא בכסף תגאלו, לא בתשובה כו', מהו אומרו (בברייתא הראשונה) מעמיד להם מלך קשה כהמן כו' ועושין תשובה. וגם צריך להבין השייכות דפלוגתתם זו עם פלוגתתם בענין

73) הגדה של פסח פסקא מצה זו, ושם לפנ"ז פסקא ויוציאנו.
74) בהבא לקמן — ראה סה"מ פר"ת ע' פא ואילך.
75) סנהדרין צו, ב.
76) ישע"י נב, ג.

68) מדרש תהלים פה, ה.
69) ירמ" ג, יד. שם, כב.
70) תהלים צ, יג.
71) הושע יד, ב.
72) תהלים פה, ה.

הגאולה, שלדעת ר"א בתשרי עתידין להגאל, ולדעת ר"י בניסן עתידין להגאל⁷⁷, שבודאי אזלי לשיטתייהו. והענין הוא⁷⁸, דזה ודאי שהגאולה דלעתיד תהי' ע"י התשובה, אלא שר"י ס"ל שתהי' בדרך מלמעלה למטה. ובזה יובן גם אומרו לא בתשובה ובמעשים טובים, דלכאורה, מעשים טובים מאן דכר שמי', אך הענין הוא, שהפירוש דתשובה ומעשים טובים הוא שהתשובה היא בדרך מלמטה למעלה, כמו מעשים טובים שהם מלמטה. ועל זה אומר ר' יהושע, לא בתשובה ומעשים טובים, כי אם שמעמיד עליהם, בדרך מלמעלה למטה, מלך קשה כהמן, מלך הוא היצה"ר שנקרא מלך זקן וכסיל⁷⁹, ואז יורגש שהוא מלך קשה, וע"ד מחז"ל⁸⁰ צדיקים (שקאי על כל ישראל, כמ"ש⁸¹ ועמך כולם צדיקים) נדמה להם (היצה"ר) כהר, שמצד זה יהיו עושין תשובה, ומחזירין למוטב, מוטב דייקא, שההפרש בין טוב למוטב הוא, שטוב היינו טוב סתם, ומוטב היינו שגם הרע נהפך לטוב, שזהו"ע אתהפכא שלמעלה מאתכפיא. דהנה, כאשר הגילוי הוא בדרך מלמעלה למטה, כמו שהי' ביצי"מ, אין זה חודר בגוף ונפש הבהמית, שזהו"ע כי ברח העם, ולא שייך שיהי' הענין דאתהפכא. וגם בעבודה שבדרך מלמטה למעלה, שאז נזדכך המטה, מ"מ, להיות שהעבודה שמצד המטה היא בהגבלה, לכן נעשה על ידה רק אתכפיא ולא אתהפכא, שלכן גם אחרי קרי"ס היו כו"כ נסיונות כו', לפי שהרע לא נהפך עדיין. אך לעתיד לבוא שיהיו ב' המעלות, מצד המטה ומצד המעלה גם יחד, הנה אז יהי' זיכוך המטה בדרך אתהפכא, שזהו פירוש ומחזירין למוטב. וזהו גם מה שס"ל לר"י שבניסן עתידין להגאל, אע"פ שזמן התשובה הוא בתשרי, לפי שגם התשובה תהי' בדרך מלמעלה למטה, שזהו ענינו של חודש ניסן, דודי לי ואני לו⁸². ובאופן כזה נעשה שלימות ענין התשובה, כי, כאשר התשובה היא מצד המטה עצמו, שחסרה ההמשכה דדודי לי, אזי חסר גם בהעבודה דאני לו, משא"כ כאשר התשובה היא מצד המעלה, אזי התשובה היא בשלימות, וכנ"ל שזהו בדרך אתהפכא.

ז) **אמנם** גם השלימות שתהי' בגאולה העתידה נמשכת מהגאולה דיצי"מ. ויובן בהקדם הידוע שכל הענינים ישנם בתורה, והרי

(80) סוכה נב, א.

(81) ישעי' ס, כא.

(82) שה"ש ב, טז. סה"מ פר"ת שם (ע')

(עב).

(77) ר"ה יא, א.

(78) ראה גם המשך מים רבים תרל"ו פרק

קלה ואילך. ועוד.

(79) קהלת ד, יג. קה"ר ופרש"י עה"פ.

גם שלימות הגילוי דתורה יהי' לעתיד דוקא, וכמ"ש⁸³ ישקני מנשיקות פיהו, ומפרש רש"י דקאי על טעמי תורה שיתגלו לעתיד, משא"כ עכשיו שנתגלה רק גליא דתורה, אין זה שלימות. וע"ד ענין התשובה ששלימותה יהי' לעתיד דוקא, שזהו מ"ש אודך הוי' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני, דפירוש נחמה הוא נחמה בכפליים, כפלים לתושי⁸⁴. ומ"מ ידוע⁸⁵ שלעתיד לא יהי' עוד הפעם מתן תורה, לפי שבשעת מ"ת ניתנה גם פנימיות התורה, אלא שהגילוי מזה יהי' לעתיד, וע"ד מארז"ל⁸⁶ אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, שגם הגילוי דלעתיד הנה הכל הוא מהתורה שלומד עכשיו דוקא, שזהו ותלמודו בידו.

וזוהו כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, דהגם שלעתיד יהיו גילויים נעלים יותר, וכדאיתא בילקוט שהנסים שאני עתיד לעשות עם הבנים יהיו גדולים יותר מהפלא ונפלאות מה שעשיתי עם אבות, מ"מ, הנה גם זה נמשך ביצי"מ, אלא שהגילוי מזה יהי' לעתיד, שזהו אראנו נפלאות, שאז יהי' גילוי המהות ובדרך ראי', ולא בדרך השגה, אבל זה גופא נמשך מיצי"מ. ולכן מזכירים יצי"מ לעתיד⁸⁷, דאע"פ שאז יזכירו יצי"מ רק בדרך טפל⁸⁷, לפי שהענין דיצי"מ אינו בערך להנפלאות דלעתיד, מ"מ גם אז יזכירו יצי"מ, לפי שכל הנפלאות דלעתיד הם רק הגילוי דיצי"מ, דמצרים הוא שרש לכל הגליות⁸⁸, ויצי"מ הוא שרש לכל הגאולות⁸⁹, אלא שעכשיו הוא בהעלם, ולעתיד יהי' בגילוי. וזוהו ג"כ ענין ד' לשונות של גאולה, וד' כוסות, שאותם הד' לשונות והד' כוסות דיצי"מ שייכים גם לגאולה העתידה⁹⁰, לפי שכל הענינים נמשכו ביצי"מ, אלא שלעתיד יהי' בגילוי, שזהו"ע אראנו נפלאות.

(87) משנה וגמרא ברכות יב, סע"ב.
 (88) ראה ב"ר פט"ז, ד. לקוטי תורה להאריז"ל פ' תצא. סה"מ תש"ט ע' 107.
 (89) ראה ד"ה כימי צאתך תרצ"א ותש"ח רפי"ב (סה"מ תרצ"א ע' רעה. תש"ח ע' 164).
 (90) ראה ד"ה לכן אמור וד"ה ועברתי בארץ מצרים שנה זו (ת"מ חכ"ט ע' 299 ואילך. לעיל ע' 207 ואילך).

(83) שה"ש א, ב.
 (84) לשון הכתוב — איוב יא, ו. וראה שמור"ר רפמ"ו.
 (85) סה"מ תרמ"ז ע' פז. תרנ"ו ע' שנו. המשך תרס"ו ע' כג. שם ע' תקמו. תער"ב ח"א ע' ססו. סה"מ עטר"ת ע' רצא. תרפ"ה ע' קצט. תש"ט ע' 57. ועוד.
 (86) פסחים נ, א.